

Sverige töms

TEXT ARON ANDERSSON & CONNY PETERSSON

På 50 år har svenskarna blivit två miljoner fler. Ändå finns det orter som tappat mer än hälften av sin befolkning. Hem & Hyra har granskat hur samhällsservicen brister i de 100 tätorter som flest lämnat.

Sverige växer. Stora och medelstora städer sväller och slukar den ökande befolkningen. Där finns jobben, restaurangerna, barerna, butikerna. På andra håll finns det inte ens någon mataffär kvar. Inget apotek, inget systembolag och ingen vårdcentral.

Hem & Hyra har granskat de orter som svenskarna flyr. Där befolkningen minskar, där jobben försvinner och där de som bor kvar lämnas i sticket.

Sedan 1970 har Sverige fått över två miljoner nya invånare. Men det har inte märkts i orter som Nykroppa, Röfors, Fredrika eller Degerhamn. De har istället tappat över hälften av sin befolkning under samma tidsperiod, visar Hem & Hyras granskning.

Sveriges tillväxt har ett tydligt mönster. Det är kring centralorter som den koncentreras. 1970 bodde 63 procent av befolkningen i tätorter med fler än 5 000 invånare, i dag bor 71 procent av befolkningen så. Under motsvarande period har invånarantalet i storstäderna Malmö, Göteborg och Stockholm ökat från 1,7 miljoner till 2,5 miljoner.

Hem & Hyra har grävt i statistiken och identifierat de 100 tätorter som tappat flest invånare de senaste 50 åren. De finns över nästan hela landet, men har inte sällan några saker gemensamt.

En gammal fabrik som varit bygdens motor har bommat igen. Coop-butiken har tvingats stänga. Lägenheter gapar tomma. Hyreshus har rivits eller ska rivas.

Visst kan det finnas privata värdar

som vill köpa husen, men för kommunen kan det i slutändan bli dyrt. Ibland är hyresvärdarnas affärsidé att ta emot socialt utsatta hyresgäster från andra, rika kommuner. Sedan faller kostnaden på glesbygdskommunen.

Förlorarna blir de som väljer att bo kvar. Servicen försämras. Vår genomgång visar att avstånden till vårdcentraler, apotek, postutlämning, systembolag och ibland mataffären kan vara långa. I vissa fall finns inte något av ovan nämnda kvar i byn.

För de 14 tätorter som har sämst service är det över en mil, fågelvägen, till närmaste vårdcentral i samtliga fall utom två.

I värländska Nykroppa visar Lars Edqvist och Tord Hult upp den vackra danspaviljongen. Under storhetstiden kunde evenemangen i folkparken locka över 1 000 personer. Nu bor det inte ens så många kvar i Nykroppa. Folkparken står kvar intakt från svunna tider. Med ideella krafter har de renoverat taket.

Men det finns också skillnader på orterna som töms. Degerhamn på Öland framstår nog för vissa som en sommaridyll. Likväl minskar befolkningen och Ica-butiken gick i konkurs för knappt ett år sedan. Men lokalbefolkningen vill ha en affär. Tillsammans har de satsat hundratusentals kronor i eget aktiekapital för att försöka hålla öppet.

Det är folket som bygger landsbygden.

Här rivs hus för att slippa slumvärdar

De tomma lägenheterna är lika släckta som neonskyltarna från butiker, bank och apotek. Snart jämnas ett av hyreshusen med marken. Orsak: Att förhindra tvångsimport av tillväxtkommunernas fattigaste invånare. Välkommen till Nykroppa.

TEXT CONNY PETERSSON FOTO ÖVIND LUND

☛ Kooperationens första butik i Värmland öppnade i Nykroppa 1903. Att den medlemsägda organisationen skulle slå igen nästan 115 år senare och därmed lämna bygden utan livsmedelsbutik var det ingen som ville tro. Men sedan 2017 ligger en överdimensionerad fyrkantig mexitegelkoloss mitt i byn. Fönsterrutorna är täckta med plywood. Trissreklamen med det kända budskapet "plötsligt händer det" har fått sitta kvar. Kiosken bredvid slog igen något år tidigare. Markisen hänger på trekvart.

På andra sidan huvudvägen står en annan tom byggnad – men inte så länge till. Filipstadsbostäder ska riva huset från början av 60-talet med 18 lägenheter. Glassplitter, uppbrutna parkettgolv och en remsa från en polisavspärning möter oss invändigt.

Kostnaden för att riva beräknas till 2,5 miljoner kronor, plus nedskrivning i bokföringen, berättar Björn Carlén, förvaltare på Filipstadsbostäder. Men att lägga ut hyreshuset till försäljning är inget alternativ. Vi återkommer till varför.

Parkbänkarna är den naturliga samlingsplatsen för Filipstadsbostäders äldre hyresgäster i huset bredvid rivningskåken. Men i dag är bara Jan Henriksson på plats. Han sitter och fingrar på mobiltelefonen och hoppas att någon av grannarna ska komma ut. Väntar på att något ska hända. Kärleken tog honom till Nykroppa från Filipstad 1964. Jan pendlade in till centralorten Filipstad, dryga milen därifrån, för att jobba på Wasabröd. Numera är han pensionär sedan många år. Han saknar butiken på andra sidan gatan. Det var en naturlig träffpunkt. Här tog folk en fika och spelade på hästar.

– Nu ser man ju inget folk. Det vore skoj om butiken öppnade igen, men jag har svårt att tro att det kommer hända.

"Att nöjen är högst relativa jag lärde mej tidigt förstå. I Nykroppa mente man så: – Vi har en och annan begravning och tåget, att titta på."

Värmlandspoeten Nils Ferlin målade inte heller upp någon positiv bild när han skrev dikten "Nöjen" år 1951. Antingen förutsåg han utvecklingen eller så hade den stökige poeten högre krav på nöjesutbudet än en livfull folkpark. För på den tiden bodde det närmare 2 300 i Nykroppa, mot dagens 772 personer. De många evenemangen i parken drog inte sällan över 1 000 personer.

Parken är intakt från storhetstiden. Här finns även Folkets hus med biograf, skjutbana, utescen, danspaviljong och vändkors.

Nykroppaborna Lars Edqvist och Tord Hult är två av dem som jobbat med att bevara parken. Skolkamraterna möter upp i varsin hantverkarbil för att visa runt. Trots fyllda 76 år fylls dagarna till stora delar av arbete. Vänd ▶

Vanskött. Hyreshus som Filipstadsbostäder sålt har inte tagits om hand.

Stängt. Coop-butiken stängde 2017.

Tomt. Ett parkettgolv i rivningskåken har brutits upp.

Saknar butiken. Hyresgästen Jan Henriksson saknar bygdens sista livsmedelsbutik. Det var en mötesplats. "Nu ser man ju inget folk."

Redo att riva. Inom kort kommer Filipstadsbostäder att riva ett hus i Nykroppa med 18 lägenheter. Förvaltaren Björn Carlén menar att det inte finns något bättre alternativ.

Orter med **sämst** samhällsservice

Ort	Kommun	Invånare	Minskning	Betyg	Allmännytta
Porjus	Jokkmokk	261	58%	1	Nej
Moskosel	Arvidsjaur	181	67%*	1	Ja
Hedenäset	Övertorneå	224	59%	2	Ja
Ja	Härnösand	92	56%*	2	Nej
Ramvik	Härnösand	426	46%*	2	Ja
Olshammar	Askersund	246	58%	2	Ja
Garpenberg	Hedemora	506	40%	2	Ja
Evertsberg	Älvdalen	230	45%	2	Nej
Idkerberget	Borlänge	260	47%	2	Ja
Båtskärsnäs	Kalix	213	55%	2	Ja
Nykroppa	Filipstad	772	59%*	2	Ja
Kristineberg	Lycksele	196	80%*	2	Ja
Björneborg	Kristinehamn	1110	41%	2	Nej
Degerhamn	Mörbylånga	314	54%	2	Ja
Värmlandsbro	Säffle	281	39%*	3	Ja
Segmon	Grums	417	38%	3	Nej
Junosuando	Pajala	288	43%	3	Ja
Ramsberg	Lindesberg	207	46%	3	Nej
Alby	Ånge	312	59%	3	-
Zinkgruvan	Askersund	333	55%	3	Ja
Hällnäs	Vindeln	235	50%	3	Ja
Fredrika	Åsele	154	66%*	3	Ja
Korpilombolo	Pajala	518	40%	3	Ja
Långviksmon	Örnsköldsvik	210	39%	3	Nej
Persberg	Filipstad	217	61%	3	Ja
Forsvik	Karlsborg	318	45%	3	Ja
Stråssa	Lindesberg	243	63%	3	Nej
Bruzaholm	Eksjö	246	52%	3	Nej
Hammar	Askersund	268	48%	3	Ja
Blötberget	Ludvika	265	56%	3	Nej
Karlsborg	Kalix	121	75%*	3	Ja
Klockstrand	Kramfors	301	44%	3	Nej
Österforse	Sollefteå	124	64%*	3	-
Harads	Boden	442	46%	3	Ja
Strömsbruk	Nordanstig	365	50%	3	Ja
Gulleråsen	Rättvik	363	40%	3	Nej
Svappavaara	Kiruna	398	47%	3	Ja
Glommerträsk	Arvidsjaur	204	60%	3	Ja
Juoksengi	Övertorneå	291	54%	3	Ja
Röfors	Laxå	159	74%*	3	Nej
Los	Ljusdal	335	45%	3	Ja
Vuollerim	Jokkmokk	640	48%	3	Ja
Rosenfors	Hultsfred	294	49%	3	Nej
Ställdalen	Ljusnarsberg	474	56%	3	Ja
Lunde	Kramfors	348	43%	3	Ja
Blombacka	Karlstad	199	43%	3	Nej
Spångsholm	Mjölby	232	45%	3	Nej
Dannemora	Östhammar	234	50%	3	-
Fredriksberg	Ludvika	332	54%*	3	Ja
Vannsätter	Söderhamn	368	44%	3	Nej
Rydöbruk	Hylte	387	40%	3	Ja
Ytterhogdal	Härjedalen	496	44%	3	Nej
Åmsele	Vindeln	182	51%*	3	Ja
Vallvik	Söderhamn	213	72%	3	Nej
Marmaverken	Söderhamn	344	62%	3	Ja
Vidsele	Älvsbyn	515	41%	3	Ja
Håksberg	Ludvika	439	51%	3	Nej
Åsarna	Berg	243	42%	3	Ja
Fagerhult	Högsby	202	47%	3	Nej
Morjärv	Kalix	185	63%*	3	Ja
Hassela	Nordanstig	333	39%	3	Ja
Jörn	Skellefteå	653	56%	3	Nej
Granö	Vindeln	205	47%	3	Ja
Lesjöfors	Filipstad	774	68%	3	Ja
Bastuträsk	Norsjö	339	54%	3	Ja
Mellansel	Örnsköldsvik	755	43%	3	Nej
Nymölla	Bromölla	267	52%	3	Nej
Gäddede	Strömsund	301	57%	3	Ja
Överum	Västervik	1175	53%	4	Ja
Hälleforsnäs	Flen	1666	41%	4	Ja
Målerås	Nybro	197	46%	4	Ja
Edsbruk	Västervik	349	39%	4	Nej
Riddarhyttan	Skinnskatteberg	303	45%*	4	Ja
Sysslebäck	Torsby	439	39%	4	Ja

*Minskningen är en uppskattning då gränserna för tätorten förändrats

Så satte vi betygen - vänd ▶

Ny värme. Folkets hus ska förhoppningsvis få nytt tak och bergvärme.

Tord Hult (ovan) och Lars Edqvist.

– Det är lätt att bli nostalgisk. Farsan var ju föreståndare så jag är nästan upp-vuxen här, säger Lars Edqvist.

Herrarna berättar om hur taket på danspaviljongen renoverats med ideella krafter. Men förmodligen är det försent att rädda utscenen. Ljuset letar sig igenom det trasiga taket. Elen går inte att få på och vi håller på att snubbla över en färgglad neonskylt med texten "PAPTITO". Den satt en gång i tiden på husfasaden ovanför affären där det såldes papper, tidningar och tobak på andra sidan byn, mitt emot skolan.

Vi åker dit. "Stop! Privat, no entré, privat area!!" En skylt ligger slängd i det oklippta gräset. På baksidan står diverse gammal bråte, allt från vitvaror till en bil utan nummerplåtar och en skinnfåtölj. Glasrutan i en av portarna är krossad. En skylt med Filipstadsbostäders logga sitter kvar i trapphuset trots att det är tio år sedan huset såldes.

Det är det här som kommunen och bostadsbolaget inte vill ska hända igen. Därför kommer huset mitt emot gamla Coop att rivas, inte säljas. I Nykroppa har man fått nog av lycköskande strulvårdar.

Kommunalrådet Åsa Haakman-Felth (S) har inga problem att försvara beslutet. Hon leder en kommun som ska spara 24 miljoner kronor årligen. Och om fem år ska kostnaden för försörjningsstöd ha halverats. Då innebär det en risk att sälja hus på avfolkningsorter. Väljer den nya värden att ta emot socialt utsatta hyresgäster från andra, rikare kommuner som behöver försörjningsstöd faller kostnaden på Filipstad. Det kallas för social dumpning. Åsa Haakman-Felth byter det positiva tonläget hon haft när hon pratat om kommunens rika föreningsliv och den vackra naturen.

– Man kan fråga sig vart solidariteten tagit vägen när rika kommuner ser till att minska kostnaden för försörjningsstöd genom att skicka människor utan arbete till oss. Därför är rivning mer rationellt, även om det är tråkigt. ☹

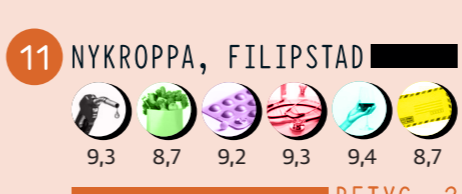
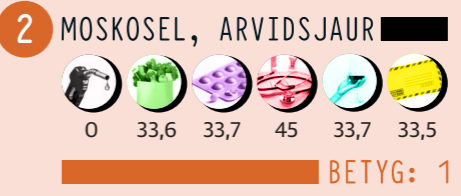
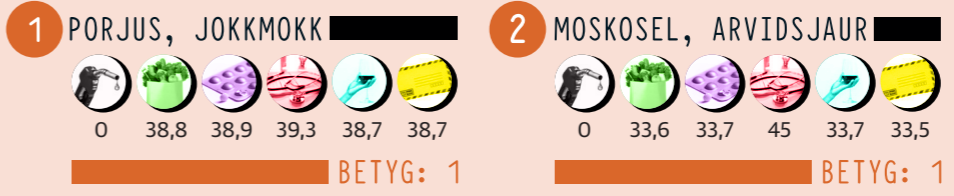
Kommunalrådet Åsa Haakman-Felth (S).

Så viktade vi servicen

- Livsmedel: 1
- Vårdcentral: 0,8
- Apotek: 0,8
- Bensin: 0,6
- Postutlämning: 0,6
- Systembolag: 0,5

3 Orterna med sämst samhällsservice

Mat, vård och bensin - så satte vi ortsbetygen

Tre mil till närmaste mataffär och fyra och en halv mil till vårdcentralen. Så ser det ut för invånarna i Moskosel i Arvidsjaur, vilket du kan se i grafiken på denna sida. Den föreställer de 14 tätorter i landet som får sämst betyg i vår genomgång av tillgång till samhällsservice. Men hur har vi kommit fram till betygen?

Det började med ett urval. I stället för att titta på landets över 2 000 tätorter ville Hem & Hyra granska de tätorter som invånarna själva ratar. Det vill säga de tätorter som minskar mest i folkmängd, siffror som finns hos Statistiska centralbyrån (SCB). Genom att jämföra antalet invånare 1970 med i dag fick vi en första bild av den minskningen.

Men det händer att tätorter tappar så många invånare att de i statistiken omvandlas till småorter (färre än 200 invånare). Då ritas geografien om och jämförelsen blir svårare.

Det händer också att SCB uppdaterar sin mätmetod vilket försvårar jämförelsen. Gränserna kan också ritas om av andra skäl. Därför har vi för drygt 100 av de tätorter som minskar mest gjort en djupare jämförelse, och använt de kartor över tätorter som SCB har för att säkerställa att urvalet är korrekt.

Därefter ville vi se hur samhällsservicen fungerar på dessa 100 orter. Från Tillväxtverket har vi fått data över landets apotek, postutlämning, livsmedelsbutiker och bensinstationer. Genom 1177.se har vi tagit fram adresser till landets alla vårdcentraler och från Systembolaget har vi fått en lista över hela landets butiker och ombud.

Dessa har vi sedan analyserat i ett så kallat GIS-program (Geografiskt informationssystem) och därmed kunnat bestämma avståndet (fågelvägen) från våra 100 tätorter till dessa datapunkter. Det avståndet har gett oss möjlighet att sätta de betyg ni hittar i detta reportage. Vi har då viktat betyget så att livsmedelsbutiker väger tyngst och Systembolaget lättast. Hur avstånden ser ut för 14 orter med sämst betyg ser ni på detta uppslag. ☹

ARON ANDERSSON

Befolkningskris i semesteridyllen

Öland. Sommar, sol och semester. Men också en plats där butikerna stänger och fabriken tystnar. Därmed blir året-runt-invånarna allt färre – och allt äldre.

TEXT CONNY PETERSSON FOTO KRISTINA WIRÉN

☛ Degerhamn på södra Öland. Charmiga sten- och trähus längs vägen. Väderkvarnar och rastplatser med utsikt.

Det är försommar och många av fritidshusägarna är på plats.

– Ja, nu börjar det att sjuda av liv, men du skulle vara här en tisdag i november. Då får man ringa på för att prata med någon, säger hyresgästen Staffan Lagerström, som bor i en trea av radhuskaraktär i byn Södra Möckleby i Degerhamns postnummerområde.

Att Degerhamn på södra Öland tappat över hälften av sin befolkning sedan 1970 är svårt att tro under bilturen längs väg 136 som för många slutar vid fågelskådarparadiset Ottenby.

Men så är det. År 1970, två år innan Ölandsbron invigdes, bodde här 684 personer. Nu är det 314 kvar. Och turismen räcker inte till för att täcka för den förlusten.

I december förra året gick Ica-butiken i Södra Möckleby i konkurs. Tidigare under året lade Cementa ner cementtillverkningen nere vid hamnen och omkring 70 personer miste jobbet. Numera jobbar enbart sju personer i fabriken som ser ut som en jättekoloss som landat från en annan planet. Inte en människa syns till, ljudet från en vindsnurra bidrar till den ödesmättade känslan.

Vid en liten vik nära fabriken finns en öde gräsplätt med ett litet hus i mitten. Det finns en tavla med bland annat anslaget "Årets ställ-

Eva Hansson Törngren.

Sara Hallström har flyttat från Stockholm till Öland.

plats 2014, tack alla ni som på olika vis medverkat till utmärkelsen". Då var gräsyten en plats där husbilsfolket spenderade över 5 000 gästnätter. Men det var då. För fyra år sedan sa länsstyrelsen nej till dispens från strandskyddet. Ställplatsen låg för nära stranden. I dessa två bakslag försvann många spenderade turist-kronor i bygden, inte minst för Ica-butiken.

När Hem & Hyra är på besök är den som sagt bommad.

Men ölaningarna vägrar ge upp. Det finns långt gångna planer för att få igång butiken igen – av byborna. Tvåhundra invånare har köpt aktier i bolaget. Eva Hansson Törngren är sockenföreningens ordförande och initiativtagare. Hon är övertygad om att butiken kommer att gå runt den här gången.

– Jag går lite på magkänsla, lite på kunskap. Det vore ju märkligt om delägarna inte handlar i sin egen butik!

Staffan Lagerström och hustrun Anna-Britt flyttade hit från Jämtland för nio år sedan. I samma veva som Staffan gick i

pension efter ett varierande yrkesliv där han bland annat jobbat som bonde, keramiker, journalist och kommunikatör. Han tillhör den stora grupp invånare som lämnat arbetslivet bakom sig. Det bekymrar honom att det är så många äldre. Den enda lösningen på befolknings-

krisen är enligt Staffan Lagerström att få hit unga som vill bosätta sig här permanent. Då behövs det arbetstillfällen.

– Bredbandet är bra utbyggt. Vi skulle satsa på ett IT-centrum. Ett öländskt Silicon Valley i miniformat. Där man bland annat kan jobba med sol- och vindenergi. Att turismen är lösningen på allt tror jag inte på, men det ger inkomster för ett fåtal näringsidkare, säger Staffan Lagerström.

Dagarna som pensionär på södra Öland spenderar han till stor del ute på vägarna. Staffan Lagerström cyklar mellan tre och

fem mil per dag. På hojen hinner han se saker som bara svischar förbi genom bilfönstret.

Häromdagen såg han några papper som låg på en åker. De visade sig tillhöra nyinflyttade Sara Hallström, 27, som bor två stenkast ifrån Staffan. En kartong var öppen vid flytten och papperen for åt alla världens håll. Hon är ett välbehövligt ungt tillskott. Föräldrarna bor i närheten och de två bröderna i Färjestaden och Kalmar. Så när Sara erbjöds säsongsarbete på golfbanan på Grönhögen, en mil därifrån, så lämnade hon Hökarängen i södra Stockholm och flyttade ner. Ettan på 40 kvadrat fick hon efter några månaders aktivt sökande hos Mörbylänga bostads AB. Men om hon blir kvar i bygden är osäkert.

– Det finns inte så många jobb här och det är såklart en nackdel. Jag kommer bo här ett tag, sen får vi se. ☺

Hoppas på IT. Staffan Lagerström vill locka unga med ett IT-centrum.

▲ **Nedlagt 1.** Ställplatsen för husbilar var en succé. Men den låg för nära stranden och numera är den stängd.

◀ **Nedlagt 2.** Cementtillverkningen nere vid hamnen lades ner förra året.

Orter med **sämst** samhällsservice

Ort	Kommun	Invånare	Minskning	Betyg	Allmännytta
Horndal	Avesta	1121	44%	4	Ja
Klädesholmen	Tjörn	322	51%	4	Ja
Rönneshytta	Askersund	201	48%	4	Ja
Silverdalen	Hultsfred	690	43%	4	Ja
Rossön	Strömsund	329	53%	4	Ja
Malmön	Sotenäs	255	41%	4	-
Mjällom	Kramfors	213	67%	4	Ja
Alsterbro	Nybro	439	39%	4	Ja
Svanskog	Säffle	485	40%	4	Ja
Åmot	Ockelbo	214	40%	4	Ja
Igelfors	Finspång	219	40%	4	Nej
Lugnvik	Kramfors	289	59%	4	Nej
Fengersfors	Åmål	308	46%	4	Ja
Bollstabruk	Kramfors	1870	46%	4	Ja
Söderfors	Tierp	1739	39%	4	Ja
Åstol	Tjörn	189	56%*	4	Nej
Grängsberg	Ludvika	2 217	43%	5	Ja
Vittangi	Kiruna	759	40%	5	Ja
Norrundet	Gävle	948	44%	5	Ja
Bäckhammar	Kristinehamn	291	43%	5	Nej
Kälarne	Bräcke	399	49%	5	Ja
Källö-Knippla	Öckerö	290	51%	5	Ja
Backe	Strömsund	511	48%	5	Ja
Särna	Älvdalen	695	39%	5	Ja
Junsele	Sollefteå	780	42%	5	Ja
Långshyttan	Hedemora	1 470	47%	5	Ja

*Minskningen är en uppskattning då gränserna för tätorten förändrats